

Paglangoy sa Kinabuhi

Sulpicio Osorio

“Multo! ... Multo! ... Nagmulto si Iyo Teban!”...

Mao kana ang gutobgutob nga bisan gihilum, apan makaylapon. Gihilum lamang kana sama sa hunghong aron si Iya Ponsay dili masilo, sanglit ang multo nagakahulogan man sa usa ka kalag nga sinilotan. Maikog ang mga tawo kang Iya Ponsay kay kini gitamud man nila ug gihigugma... pagtamud ug paghigugma nga sama sa gidak-on sa ilang pagsaway ug pangpanghimaraut sa kinaiya sa iyang bana-anhing Iyo Teban.

Dili diriyut ang nanagpakakita sa tawong-kalayo nga magsuroy-suroy sa tugkaran ug sa silingan sa balay ni Iya Ponsay sa mga taknang halawom sa mga kagabhiong madulom. Ang nanagpakakita mokuros sa ilang tudlo pagmatuod sa ilang nakita. Daghan upod ang gihikawan sa pagpakakita nga buot untang motan –aw ug managbantay sukad sa mga pantawan sa mga silingan sulod sa daghnan nang mga gabii.

Matuod kon bakak ang gutobgutob, daghan ang mangahadlok ug dili na moagi sa tugkaran ni Iya Ponsay bisan sa sayong kagabhion ug bisan gani sa mga gabiiing bulanon. Mao ray dili mahadlok ug wala managtoo ang mga tinon-an sa mga hatag-as tunghaan. Nahimong “tema”ang maong gutobgutob sa mga lantugi sa mga maalam batok mga burong, ug sa mga santulon batok mga kabus nga sinati sa kinaiya ni anhing Iyo Teban.

“Dili ako motoo!” Nagkanayon si Dolly atubangan sa pipila ka mga maalam ug pipila ka mga burong nga nagkapundok sa tindahan ni Sinay-Anas. “Kapid-an na ka gabii ang pagtukaw ko ug pagbantay, wala ko man makita.”

“Dili man ugod magpakita sa tanang kagabhion, panalagsa man lamang.” Tubag ni Diyano.

“Itugot nato nga samag bantag sa tawo kanang tawong-kalayo nga inyong nakita. Malisud katuhoan nga siya mao si anhing Iyo Teban, kay sanglit naputos man kaha sa kalayo, dili maila ang dagway.”

“Wala nimo makita, apan nakita namo. Buot tingali nimong ipasabut nga walay kalag nga mangamulto.” Sagbat-tubag ni Banut.

“Wala kana sa Ciencia.” Tubag-sagbat upod ni Adodo.” Hibalo ni ninyo nga ang Ciencia nakatukib gani sa kahiladman sa yuta ug sa ibabaw sa atmospera. Ang Ciencia nakahimog sakayan sa ilawom sa dagat ug sa kahanginan. Tanang kahibulongang mugna nga atong nakita, hinimo sa ciencia. Kon tinuod pa kanang giingong kalag nga

magmulto kana naba alang ang dili masusi ug matukib sa ciencia nga makita man kaha gani lakip sa mga burong?”

“Daghan pa man kono, sumala sa akong nabati, ang mga butang nga wala matukib nianang ginganlag ciencia.” Sagbat ni Oyong.

“Labut pa”, sumpay ni Tolyo “kanang ginganlag ciencia aduna konoy daghang matang-
usa niana mao ang ginganlag ciencia oculta. Niana konong ciencia oculta anaa ang
katukiban sa mga multo ug sa nanagpuyo sa ginganlag kalibutang-astral.”

“Dili kana ciencia”, tubag ni Ruping. “Usa lamang kana ka lalang sa yawa sumala sa
mga ministro sa atong tinuhoan. “

“Kon mao kana,” sagbat ni Oman, “usa lamang diay ka lalang sa yawa kanang tawong-
kalayo sa silingan ni Iya Ponsay” ...

“Dili kana lalang sa yawa”, tubag-sagbat ni Dulpo. “Mao kana ang ginganlag
phosphorus sa ciencia ning atong buhilanan. Pananglit – ang santilmo-kanang kalayo
sa dagat nga ang uban magahunong ug ang uban makusog modagan; ingon man ang
pantasma-kanang kalayong-pugaran, kalayong-kabaw, kalayong-kawayanan, kalayong-
tawo ug uban pang dagway sa kalayo-kanang tanan mao ang ginganlag phosphuros.
Malagamit motungha kana sa mga dapit nga mahumig kun tubigon labi pa sa mga
lunangan sa mga gabiiing madulom ug mabugnaw labi pa sa ting-ulan. Malagmit upod
makita kana sa ibabaw sa mga lubong sa mga mananap ingon sa kabayo ug kalabaw
labi pa sa lubong sa tawo, kay ang lawas sa mananap, labi pa ang sa tawo, adunay
daghan ug nagkalainlaing mga gasses. Sa hinuros sa hangin, molakaw kana ug
modagan. Mobugtaw gani kana kon kita modagan kay suyopan man sa hangin gikan sa
atong lawas” ...

Midaug ang pangatarungan sa mga higala sa ciencia, apan ang ilang pangatarunan
wala maka-ukal sa pagtoo sa mga tawong-komun nga ang tawong-kalayo sa silinganan
ni Iya Ponsay maoy usa ka multo ug ang nagamulto dili lain-mao si anhing Iyo Teban.

-o0o-

Lain upod ang lulantagi sa pipila ka mga inilang santulon batok sa pipila ka mga kabus
nga nagkapundok sa laing tindahan.

“Ang paghukom sa kalag sa tawo maoy usa ka dakung sala kay si Bathala ra ang may
katungod niana. Ang pagtoo nga kanang giingong multo mao si anhing Teban ug
paghukom nga siya nakondenar, maoy usa ka dakung sala ug panamastamas.”
Nagkanyon si Endoy, usa ka santulon kun makidiyosnon. “Ug mipuno; “Nasayud ako
nga si anhing Teban nagsimba sa tanang adlaw ug matagsemana nagkompisal ug
nagkalawat. Sa iyang dughan nagbitay kanunay ang Karmenug Santokristo nga iyang
gikolentas. Lupig gani niya ang iyang asawa sa pagka-makidiyosnon kay si Ponsay
makausa ra man mosimba matagsemana ug matagbulan makausa ra mokompisal ug

mokalawat. Kon ang katarong ug kamakidiyosnon maoy salamin sa kalag sa tawo, may katarungan pa gani kita sa pagtoo nga si anhing Teban atua karon sa Langit” ...

“Tinuod kana”, tubag ni Teboy. “Tinuod nga si anhing Teban hinimbahon, hingumpisal, ug hingalawat samtang si Iya Ponsay talagsa ra nga mosimba, mokompisal ug mokalawat. Si Iya Ponsay ugod mao man kanunay ang mahimong binilin sa ilang balay ug tig-andam sa pamahaw sa mga sakop sa banay nga manimba. Gipalahi niya pagpasimba ang ilang kabataan nga nagkinahanglan pa sa pag-agak sa Tinuohan, pagtambong sa misa ug pagpamati sa wali, kay siya maantigo man nga mosimba kang Bathala sa alampoanan sa kaugalingong balay. Bisan itugot pa nato nga talagsa ra siyang mangadye, aduna siyay kinaiya nga dalayegon ug langitnon. Malumo siya, maloloy-on ug matinabangon. Daku kaayong kalainan ang kinaiya ni Iya Ponsay ug ni anhing Iyo Teban. Bisan si anhing Iyo Teban hingadyeon (nga magmalinaw unta ang iyang pagkatulong ug nga pasayloon siya sa kahitas-an) maoy usa ka dakung daginutan, tihik, hakogan, mahinatahaon ug hubo ang kasingkasing sa kalooy sa angayng kaloy-an. Sa akong pagtoo - diyutayng pangadye apan daghan ang maayong buhat - maoy sinagop sa Kahitas-an kay sa daghang pangadye apan walay maayong buhat” ...

-o0o-

Nakatagna ang naglulantagi sa nagkasumpaking kinaiya ug taras ni Iya Ponsay ug ni anhing Iyo Teban. Ila pang nasayran ang kahamogaway sa naasoyng magtiayon nga matawag pa ganing sapian kay nakagugol man pagpatoon sa ilang mga anak nga ang uban kanila nangahimo nang propisyonal. Ang wala lamang hisayri mao nga, bisan sa kahamogaway sa naasoyng magtiayon, wala makakaplag sa kalipay ubos sa atop sa ilang panimalay. Ang ila ugod nga panagsumpaki dili man sama sa ubang magtiayon kansang panaglalis itinda sa mga dalunggan sa mga tawo.

Ang ilang panagsumpaki namatikdan kaayo sa duha nila ka anak nga wala pa nangaminyo ug nanagtoon pa sa hay iskol sa ilang lungsod. Ang mga magulang nga nangahimo nang propisyonal ug nangaminyo na, wala maksalinggat kay gi-“interno” man ug gi-“interna” sila sa mga kolihyo sa siyudad ug namuyo sa siyudad dihang nanagbansay na sa ilang propisyon.

Nagsulat ang duha ka manghud sa ilang mga magulang, nagtaho nga wala maghoyhoy ug wala nagmalipayon ang ilang mga ginikanan. Gidapit ang mga magulang nga magtigum sila aron paghilot ug pag-ayumayuma sa ilang taras ug kinaiya.

Nangabut tuod ug nagkapundok ang managsuon. Gidapit upod nila si Colas, halayo nilang kabanay, nailang manggialamon nga magtatambag, basin makaamut nga maayong hunahuna alang sa kahusay sa magtiayon. Gihimo ang panagkabildo sulod sa lawak nga tinakpan ang ganghaan.

“Dugay na nga kanunayng magkasungi ang among kinaiya”, sugod ni Iya Ponsay. “Sa dinayganay, kanang inyong amahan labihan ra ka-inut, katihik, kamabintahaon, ug ka

walay kalooy sa isigkatawo. Tungod sa iyang kainut, nga dili gani motugot kon mopalit kitag maayong sud-an ... anaa ... tan-awa ... nagniwang kanang duha ninyo ka manghud. Daw wala siya masayud nga ang maayong pagkaon makahatag maayong lawas, ug ang maayong lawas makahatag maayong salabutan. Bisan ang hungog nahibalo man gani nga ang maayong pagkaon mao ang gasoline nga makahatag kusog ug kabaskog sa tawo.”

“Binata kana!” Pakgang ni Iyo Teban. “Kanang maayong pagkaon, mahimong mabarawo kana sama sa antog sa hantak. Ang dili mahimong barawohon mao ang bayranan sa matrikula ug ubang kagugolan sa mga anak nga nanagtungha.”

“Mahintahaon ug malunigon kayo kanang inyong amahan”, padayon sumbong ni Iya Ponsay. “Pananglit mahago siyag diyutay kay gipalihug paghatud pamalaye kun gipahimo usa ka sulat pangomusta sa usa ka amahan ngadto sa anak nga atua sa laing dapit, mobalus siya pagsugo sa mga mapait nga sugo sama sa pagkuhag kamote sa halayong bukid. Pananglit makabaylo siyag haliging tul-id ug lubason kay gidugang pag-ugbok sa atong balay, ilisan lang niya haliging gabok ug bakilid. Usa namo ka kompareng sapatero nga migasa kaniyang sinilas ug sapatos nga tinuyo pagtahi, gibaslan lang niya sa mga butang nga dili gani makatunga sa bili sa gigasa kaniya.”

“Ingon niana paglangoy ang kinabuhi!” Pakgang gihapon ni Iyo Teban. “Sa bisan unsa ... kinahanglang moginansya kita”...

“Tihik nga daku kanang inyong amahan, dili gani mopahulam sa bisan unsang ginamiton ingon sa parakol, bunglay ug uban pa” ...

“Walay gibug-aton kanang sumbonga”, pakgang na upod ni Iyo Teban. “Ang mga oban sa atong buhok maoy buhing saksi nga “99 por 100” sa mga nanghuhulam dili maantigong manguli. Kanang hulamhulam maoy nakahanaw sa daghan tang butang.”

“Dili ikaw maantigong malooy sa mga hangol ug timawa.” Masuk-anon ang tingog ni Iya Ponsay. “Usa ka batang nagkagidlay nga nagbaligya kanimog kahoyng-igsusugnod nag gibilhan ug malaksot nga kahoy, sa walay pagpalandong sa gilay-on sa paglukdo gawas sa kabudlay sa pagpangahoy. Nasuko pa ikaw dihang giagpas ko ang bata ug gipon-an 10 sentabos. Mga silingan ta nga manginahanglan alang sa panginabuhi, mobagolbol ikaw kon hatagan ko tagsa ka sipi nga saging ug tagsa ka pudyot dawa. Wala gayud ako namatikud nga nakahimo ikaw bisan diyutay lang buhat sa kalooy. Wala ka lang masayud nga ang mga tawo nanghimaraut kanimog. Sa tinuod, kon dili pa sa pagtamud kanako, gibato, gitulis kon gidaoban na kining atong balay” ...

“Kanang kokalooy, makapahimo kanatong makalolooy.” Madasigong tubag ni Iyo Teban. “Kon kita mao pa karon ang timawa ug makalolooy, makita mo unta nga sa matag-libo ka tawo nga atong ikahibalag, makuling igakita ang usa nga maantigong malooy sama kanimog. Ang anaa sa kalaut ug kalisod, iduot pa gani sa kahiladman. Mao kana ang kinabuhi!”

Mihari kadiyut ang kahilum. Misud-ong si Iyo Teban sa iyang mga anak ug mipadayon: “Dili ako mangulipas nga ako inut kun daginutan, tihik, mabintahaon ug walay kalooy. Apan ... kon wala ko pa ingna niana paglangoy ang kinabuhi, dili kamo makalampus sa propisyon nga inyong nakab-ut. Kon wala ko pa alihi ang kamaloloy-on ug kamanggihatagon sa inyong inahan, nahabwa una ang among pinangitaan – walay hinipus, walay tinigum nga gikagugol kaninyo. Nangahimo unta kamong bugoy, ug gikan sa kabugoy wala hibaw-i kon nangahimo ba unta kamong kawatan, tulisan ug mamumuno. Sa kaalam nga gihatag ko kaninyo sama ra nga nakahatag ako diyutayng amut paghinglo ning mahugawng kalibutan!”

“Kon ingnon mo niana paglangoy ang kinabuhi, malumos ang imong kalag. Wala ikaw makaabut pagpalandong nga ang kalag angayng bahandion labaw sa kinabuhi!” Nahinayng tubag ni Iya Ponsay.

“Nahibalo ako niana. Nahibalo ako nga sala batok sa kasugoan sa Diyos ang pagkamalupigon ug pagka-walay-kalooy; apan nahibalu upod ako nga walay gidak-on sa sala nga dili ibanlas sa paghinulsol ug pagpangayog pasaylo kang Bathala. Sa takna nga ako hapit nang mamatay, pilopiluon ko ang paghinulsol ug pagpangayog pasaylo kang Bathala.”

Nahilum na usab. Unya, ang anak kamagulangan, ang doktor, milingi kang Colas ug misukot: “Unsa man, Iyo Colas, ang sarang mong ikatambag?” ...

Miyangud ang manggialamong magtatambag. Misubsob pagpamilok ang iyang mga mata. Nakutaw ang alimpatakan. Maikog siya nga modatug sa usag-usa. Unya miingon: “Ang inyong amahan ug inahan pulos makatarunganon. Kon atong ipananglit sa sakayan ang ilang panagtiayon, moingon ako – pulos sila maayong mohinimbang sa katig. Kon magluon tuod sila sa usa ka katig – sa ato pa, kon pulos sila maloloy-on ug manggihatagon – malunod ang sakayan. Kon adto upod sila sa magtipon sa pikas katig – sa ato pa, mapulos sila tihik ug walay kalooy – matugob ug matundag ang sakayan sa panghimaraut sa mga tawo. Tungod sa kamaayo sa ilang panghinimbang, nahisakay ug natipon sa sakayan ang gugma ug ang panghimaraut sa mga tawo. Sa ingon niana, dili baton ang inyong balay, dili tulison, kay anaa nagapuyo man ang usa nga tinamud ug hinigugma sa mga tawo” ...

-o0o-

Wala matarug ang baruganan sa taras ug kinaiya ni Iyo Teban. Ang mga anak nga propisyonal walay nahimo ug namauli sa siyudad. Gidangtag pila ka bulan, namalik sila dihang gipahibalo nga ang ilang amahan namatay sa kalit nga kamatayon.

Sakit sa kasingkasing, kanang malipitong sakit, maoy mipatay kang Iyo Teban sumala sa doktor nga nagtambal, samtang ang mga burong nag-ingon – gihampak sa hangin!

Wala si anhing Iyo Teban makatuman sa iyang laraw paghinulsol ug pagpangayog pasaylo kang Bathala sa ganghaan sa kamatayon.

Ug si Colas, ang giilang utokan sa lungsod, samtang naghinuktok, ang iyang hunahuna nakaingon: “Kon ang tawong-kalayo sa silingan ni Ponsay usa man ugaling ka pantasma nga ginganlag phosphuros sa ciencia, dan wala diay makondenar si anhing Teban ug aduna pa ganiy magduhaduha may kalag ba ang tawo. Sa laing bahin, kon matinuod nga kana multo ni anhing Teban dan, ang paglangoy diay sa tawo ning lawod sa kinabuhi may dakung labut sa dunggoanan sa iyang kalag.”